

УДК 338.351

С. В. Онищенко
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів і
банківської справи,
Полтавський національний
технічний університет
ім. Ю. Кондратюка, Україна
s_onishchenko@i.ua

А. В. Матковський
здобувач кафедри фінансів
і банківської справи,
Полтавський національний
технічний університет,
Україна
matkovskiy_a@gmail.ru

О. А. Пугач
аспірант кафедри фінансів і
банківської справи,
Полтавський національний
технічний університет,
Україна
pugach_alexandra@ukr.net

АНАЛІЗ ЗАГРОЗ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

Анотація. У статті проаналізовано та систематизовано загрози економічній безпеці держави у сфері забезпечення національної економіки інвестиційними ресурсами в умовах інноваційного розвитку. Виявлено реальні загрози економічній безпеці, усунення яких підвищить рівень економічної безпеки держави та дозволить сформувати стратегічні напрями її забезпечення.

Ключові слова: економічна безпека держави, загрози економічній безпеці, інвестиційні ресурси, інноваційний розвиток економіки.

С. В. Онищенко

кандидат экономических наук, доцент кафедры финансов и банковского дела,
Полтавский национальный технический университет им. Ю. Кондратюка, Украина

А. В. Матковский

соискатель кафедры финансов и банковского дела,
Полтавский национальный технический университет им. Ю. Кондратюка, Украина

А. А. Пугач

аспирант кафедры финансов и банковского дела,
Полтавский национальный технический университет им. Ю. Кондратюка, Украина

АНАЛИЗ УГРОЗ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ

Аннотация. В статье проанализированы и систематизированы угрозы экономической безопасности государства в сфере обеспечения национальной экономики инвестиционными ресурсами в условиях ее инновационного развития. Выявлены реальные угрозы экономической безопасности, устранение которых повысит уровень экономической безопасности государства и позволит сформировать стратегические направления ее обеспечения.

Ключевые слова: экономическая безопасность государства, угрозы экономической безопасности, инвестиционные ресурсы, инновационное развитие экономики.

Svitlana Onishchenko

PhD (Economics), Associate Professor, Poltava National Technical University named after Yurii Kondratiuk, Ukraine
24 Pershotravnevyi Ave, Poltava, 36601, Ukraine

Andrey Matkovskiy

PhD Seeker, Poltava National Technical University named after Yurii Kondratiuk, Ukraine
24 Pershotravnevyi Ave, Poltava, 36601, Ukraine

Alexandra Puhach

Post-Graduate Student, Poltava National Technical University named after Yurii Kondratiuk, Ukraine
24 Pershotravnevyi Ave, Poltava, 36601, Ukraine

ANALYSIS OF THREATS TO ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE IN CONDITIONS OF INNOVATIVE ECONOMIC DEVELOPMENT

Abstract. Sustained economic growth and competitiveness of the national economy can be provided only on the basis of innovative economic development in condition of European integration. In this connection a threat to economic security of the state in an innovative sphere in the conditions of present time needs the detailed analysis.

The purposes of this research are analysis and systematization of threats to economic security of Ukraine in the scientific-technological sphere with a view to strategic directions of the state economic security providing determination in the conditions of innovative economic development.

The state of scientific-technological constituent of Ukraine's economic security in the area of critical condition indicates the presence of systemic threats to economic security in this sphere, among that: low technological level of most industries, critical condition of capital productive assets, high charges of production, subzero quality of products and others. An analysis of knowledge intensity indexes of GDP and volumes of scientific and technical activity financing in Ukraine one of the most subzero values in Europe.

Together with its substantial deviation of indicators of investment safety from their maximum legitimate values specifies on problems with providing of necessities of economy in investment resources as a result of action of the educed threats in a scientifically-technological sphere.

Subzero innovative activity in Ukraine and educed threats in this sphere are reason of national economy competitiveness declines and acquired any additional threats to the Ukraine's economic security in productive, investment, foreign economic and financial spheres. Therefore providing of Ukraine's economic security in a long-term prospect needs not only the increase of quantitative production volume, but also introduction of quality changes on the basis of innovative development of economy that will allow to do home products competitive in the world market.

Keywords: state economic security; threat to economic security; investment resources; innovative economic development.

JEL Classification: E20, E60, H56, H80, O10

Постановка проблеми. Сучасні інтеграційні процеси та глобалізація світової економіки надають особливого значення проблемі економічної безпеки держави як основи забезпечення її суверенітету, конкурентоспроможності, органічного входження країни в систему світової економіки. За таких умов функціонування економічної системи важливо забезпечити національну економіку достатнім обсягом інвестиційних ресурсів. Тож сьогодні особливої актуальності набувають питання гарантування інвестиційної та науково-технологічної безпеки держави, ідентифікації реальних і потенційних загроз економічній безпеці України в умовах інноваційного розвитку економіки з метою пошуку шляхів їх (загроз) усунення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання інноваційно-інвестиційного забезпечення економічної безпеки України в рамках формування концептуальних основ економічної безпеки держави досліджували вітчизняні науковці В. Геєць [1; 2], З. Варналій [3], О. Барановський [4], В. Кириленко [5], О. Власюк [6], Ф. Медвідь [7], Т. Ковальчук [8] і багато інших. Особлива значущість цієї проблеми в сучасних умовах підтверджується низкою фундаментальних праць у галузі економічної безпеки зарубіжних учених, серед яких: Дж. Лучіані (Luciani, 1988) [9], В. Кейбл (Cable, 1995) [10], С. Роніс (Ronis, 1997) [11], Д. Лосмен (Losman, 2001) [12].

Водночас, аналіз впливу інвестиційної та інноваційної складових на загальний рівень економічної безпеки держави, спрямований на виявлення реальних і потенційних загроз економічній безпеці держави й розроблення перспективних напрямів забезпечення економічної безпеки держави, потребує більш ґрунтовного дослідження.

Мета статті – аналіз сучасних загроз економічній безпеці України, виявлення реальних і потенційних ризиків та небезпек у сфері забезпечення національної економіки інвестиційними ресурсами, визначення пріоритетних напрямів забезпечення економічної безпеки держави.

Основні результати дослідження. Починаючи з 2008 року, спостерігається негативна динаміка інтегрального показника економічної безпеки України, який, за розрахунками Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, у 2011 році становив 60% оптимального рівня (проти максимального докризового 2008 року, коли він складав 65%) [13]. Зважаючи на те, що жодна зі складових економічної безпеки не перебуває в зоні задовільного стану (від 80% до 100%), і при цьому макроекономічна та науково-технологічна складові знаходяться в зоні критичного стану (їх рівень нижчий за 50% оптимального значення), можна висновувати про наявність реальних загроз економічній безпеці держави у цих сферах, які виступають каталізаторами інших загроз економічній безпеці за всіма її складовими.

Помітні відхилення окремих індикаторів макроекономічної, інвестиційної, науково-технологічної, а також фінансової безпеки від їх порогових значень безпосередньо вказують на існування відповідних загроз економічній безпеці у сфері забезпечення національної економіки інвестиційними ресурсами.

У ході моніторингу рівня економічної безпеки України було виявлено досить складну ситуацію в реальному секторі національної економіки, що провокує посилення загроз економічній безпеці держави за всіма її складовими.

Низький технологічний рівень більшості галузей, критичний стан основних виробничих фондів, значні витрати

виробництва, недостатня якість продукції – це далеко не повний перелік реальних загроз економічній безпеці України, що призвели до нарощення її технологічного відставання від інших країн та низької конкурентоспроможності національної економіки.

Реалії є такими, що протягом усіх років незалежності помітного впливу інновацій на технологічне оновлення і прискорення економічного зростання в Україні, попри декларовані державою зусилля, досягти не вдається. Статистичні дані є парадоксальними, оскільки за наявного у країні досить потужного науково-технічного потенціалу спостерігається спадна динаміка інноваційної активності. Така ситуація є наслідком недостатнього фінансування науково-технічної діяльності, що підтверджують показники наукоємності ВВП в Україні порівняно з іншими країнами (рис. 1).

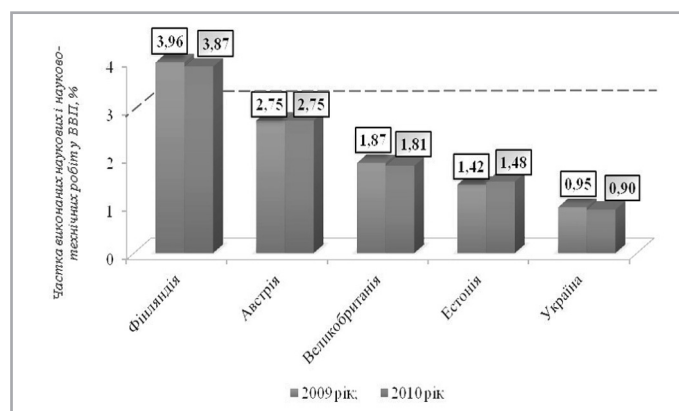

Рис. 1. Рівень наукоємності ВВП у 2009-2010 рр.

Джерело: Складено для європейських країн за даними OECD [14]; для України – за даними Державної служби статистики України [15]

У 2010 році питома вага виконаних наукових та науково-технічних робіт у ВВП України склала лише 0,9% (у 2009 р. – 0,95%) [15], що значно нижче, ніж у країнах – членах ЄС (зокрема у Фінляндії – 3,87%) [14]. Згідно із стратегією ЄС «Європа 2020» цей показник повинен перевищувати 3% ВВП, з яких дві третини мають фінансуватися за рахунок приватного сектору [16].

У 2010 році частка видатків державного бюджету на наукову і науково-технічну діяльність у ВВП України скоротилася до 0,34% проти 0,37% у 2009 році (рис. 2) [15], тоді як, наприклад, у Фінляндії вона зросла до 1,17% (проти 1,13% у 2009 р.), Південній Кореї – до 1,09% (1,02%) [16].

Суттєвою загрозою економічній безпеці є низький рівень та подальше зниження інноваційної активності вітчизняних підприємств і скорочення досліджень щодо визначення стратегічно важливих напрямів інноваційного розвитку (рис. 3) [17; 18; 19; 20].

У ході нашого аналізу виявлено істотне відхилення індикаторів інвестиційної безпеки від їх гранично допустимих значень. Методикою розрахунку рівня економічної безпеки України, затвердженою наказом Мінекономіки від 02.03.2007 № 60 [21], визначено, що ступінь зносу основних засобів не має перевищувати 35%, а відношення обсягів інвестицій в основний капітал до ВВП – 2%. В Україні ж зношеність основних виробничих фондів, за підсумками 2010 року, знаходиться на рівні 74,9%, у тому числі у

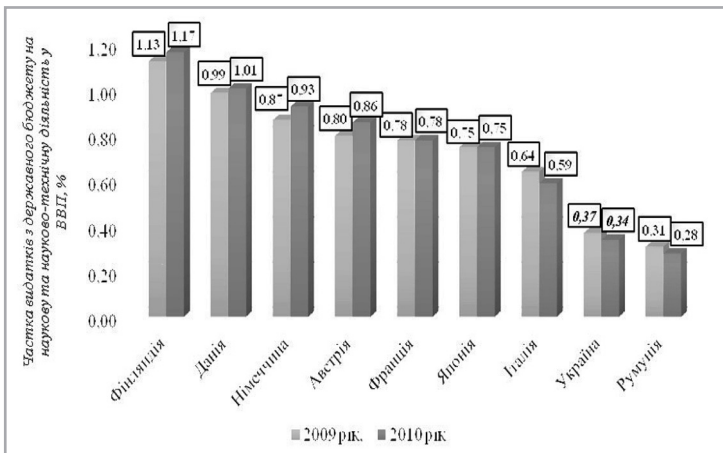

Рис. 2. Фінансування наукової та науково-технічної діяльності з державного бюджету

Джерело: Складено за даними Європейської Комісії [16] та Державної служби статистики України [15]

провідних галузях промисловості – 63,0%, на фоні тривалого падіння інвестиційної активності (в період кризи обсяги інвестицій в основний капітал зменшилися майже вдвічі – від 26,15% ВВП у 2007 р. до 13,92% ВВП у 2010 р.) [15]. До того ж вкладення капіталів переважно в посередницьку та фінансову діяльність за рахунок виробничої свідчить про критичний стан реального сектору національної економіки, що найбільше підриває економічну безпеку України.

Рис. 3. Динаміка інноваційної активності в Україні протягом 2006-2010 рр.

Джерело: Складено за даними Державної служби статистики України [15]

Негативний вплив вищезазначених загроз виробничої та інноваційної безпеки посилюється також через незадовільний стан інвестиційної складової, де основні ризики пов'язані із низьким рівнем нагромадження у ВВП і недостатністю внутрішніх ресурсів для забезпечення активізації інвестиційних процесів. З огляду на наявність подібних загроз можна говорити про відсутність підґрунтя не лише для економічного зростання, а навіть для забезпечення простого відтворення.

Складне регуляторне середовище й надмірне загальне податкове навантаження (на рівні 55,5% прибутку підприємств) [22] на фоні інших країн Східноєвропейського регіону роблять Україну непривабливою для надходження прямих іноземних інвестицій. Нині частка прямих іноземних інвестицій у ВВП України є найнижчою порівняно із країнами зазначеного регіону. У зв'язку з цим та через недосконалість внутрішнього законодавства щодо захисту прав акціонерів інтерес іноземних інвесторів до України згасає. Таким чином, загрозлива ситуація, яка склалася в реальному секторі економіки нашої країни, є

причиною зниження конкурентоспроможності національної економіки (рис. 4).

За рейтингом глобальної конкурентоспроможності Світового банку Україна у 2010 р. посідала 89 місце (серед 139 країн світу) після різкого падіння цього показника протягом 2009 р. – з 72 до 82 місця. Незважаючи на позитивну тенденцію індексу конкурентоспроможності (зростання на сім пунктів), розрахованого Всесвітнім економічним форумом у 2011 році, більшість його складових в Україні знаходилися в межах або критичних відставань, або потенційних загроз [22].

Субіндекси, які, за міжнародною оцінкою, перебувають у стані критичного відставання, відображають реальні загрози економічній безпеці держави і демонструють ті проблеми, розв'язання яких для національної економіки України є першочерговим завданням. Водночас підвищення глобального індексу конкурентоспроможності має здійснюватися без значних втрат для національної економіки, сприяти зменшенню потенційних загроз і збільшенню конкурентних переваг.

Окрім того, слід відзначити, що високий рівень експортної залежності базових галузей промисловості від окремих ринків формує низку ризиків та викликів щодо забезпечення стабільного розвитку національної економіки України в умовах поглиблення міжнародного економічного співробітництва.

Висновки. За результатами проведеного комплексного аналізу рівня економічної безпеки України, у тому числі за окремими її складовими, та моніторингу реальних і потенційних загроз національній економічній безпеці можна зробити загальні висновки про стан економічної безпеки нашої країни. Підсумки 2010 року продемонстрували покращення динаміки показників виробничої безпеки. Стабілізація ситуації у фінансовій сфері дозволила отримати незначне зростання рівня фінансової безпеки країни. Активізація інвестиційної діяльності спричинила корекцію низхідного тренду інвестиційної безпеки. Загалом стабілізація ситуації в українській економіці сприяла подальшому підвищенню рівня макроекономічної безпеки.

Але поряд із позитивними зрушеннями в національній економіці на кінець 2010 року не вдалося вийти на докризові показники 2007 року, головним чином через внутрішні фактори, а саме складну ситуацію в реальному секторі національної економіки, яка поступово ускладнювалася протягом усіх років незалежності України. У кінцевому підсумку, зношеність основних виробничих фондів вітчизняної промисловості, недостатнє фінансування науково-технічної діяльності, низька інноваційна та інвестиційна активність призвели до втрати конкурентоспроможності національної економіки.

У ході аналізу рівня окремих складових економічної безпеки України нами було виявлено, що більшість показників виробничої, науково-технологічної й інвестиційної безпеки, які відображають стан реального сектору національної економіки, не відповідають пороговим значенням, а їх динаміка свідчить про втрату країною наукового потенціалу, зниження попиту на наукоємну продукцію, закріплення сировинної орієнтації економіки.

Очевидно, що науково-технологічна сфера потребує впровадження ефективних механізмів підтримки інновацій на всіх етапах організації промислового випуску новітньої продукції, що дозволить зробити вітчизняну продукцію конкурентоспроможною на світовому ринку. Збільшення бюджетного фінансування національної науки сприятиме підвищенню рівня наукоємності ВВП, що, своєю чергою, забезпечить економічну віддачу для країни та стримає відтік інтелектуального потенціалу до інших країн.

У цілому, якщо позитивні зрушення у промисловості, пов'язані із нарощуванням обсягу виробництва, не супроводжуватимуться якісними змінами, рівень виробничої безпеки зазнає непрогнозованих коливань, як це було протягом 2003–2009 років, що негативно відіб'ється на розвитку національної економіки.

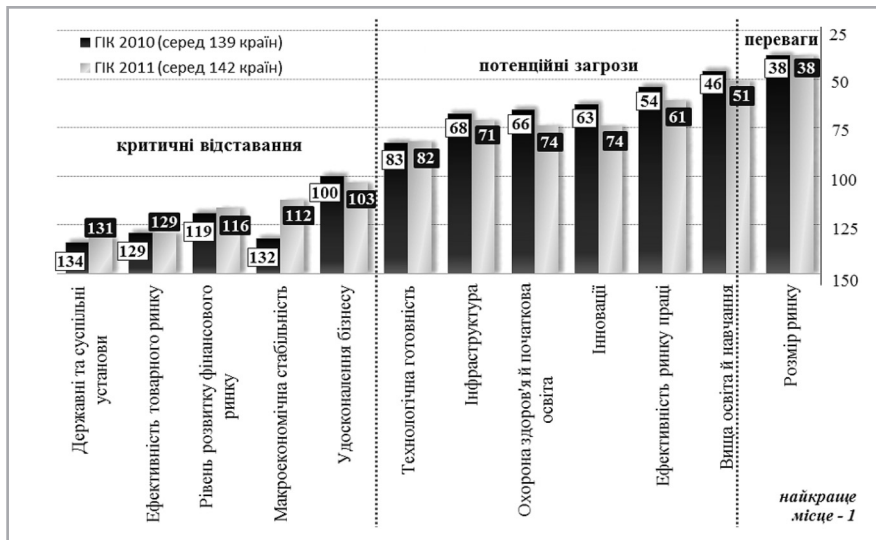

Рис. 4. Структура глобального індексу конкурентоспроможності України 2010/2011-2011/2012
Джерело: Побудовано за даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [13]

Отже, забезпечення економічної безпеки України в довгостроковій перспективі потребує серйозних якісних змін у вітчизняній економічній системі, а збереження позитивних тенденцій розвитку національної економіки, що спостерігалися у 2010 році, забезпечить у короткостроковій перспективі позитивний напрямок тренда інтегрального рівня економічної безпеки як узагальнюючого показника стану розвитку економіки.

Література

1. Концепція економічної безпеки України / [В. М. Геєць, Б. Є. Кваснюк та ін.] ; кер. проєктом В. М. Геєць. – К. : Логос, 1999. – 56 с.
2. Геєць В. М. Інноваційні перспективи України / В. М. Геєць, В. П. Семіноженко. – Х. : Константа, 2006. – 272 с.
3. Варналій З. С. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення : монографія / З. С. Варналій, Д. Д. Буркальцева, О. С. Сасенко. – К. : Знання України, 2011. – 299 с.
4. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (Методологія оцінки та механізм забезпечення) : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.04.01 / О. І. Барановський; Інститут економічного прогнозування НАН України. – К., 2000. – 36 с.
5. Кириленко В. І. Інвестиційна складова економічної безпеки : монографія / В. І. Кириленко. – К. : КНЕУ, 2005. – 232 с.
6. Власюк О. С. Теорія і практика безпеки в системі науки про економіку : наукова доповідь / О. С. Власюк; Нац. ін-т проблем міжнар. безпеки при Раді національної безпеки і оборони України. – К., 2008. – 48 с.
7. Медвідь Ф. Економічна безпека: небезпеки і загрози національним та національно-державним інтересам України / Ф. Медвідь // Вісник УАДУ. – 2003. – № 2. – С. 129-135.
8. Ковальчук Т. Т. Економічна безпека і політика: із досвіду професійного аналітика / Т. Т. Ковальчук. – К. : Знання, 2004. – 638 с.
9. Luciani J. The Economic Content of Security [Electronic resource] / J. Luciani // Journal of Public Policy. – 1988, April-June – Vol. 8. – Working Paper No 2. – P. 151-173. – Accessed mode : <http://jpublicpolicy.com/>
10. Cable V. What Is International Economic Security? [Electronic resource] / V. Cable // International Affairs. – 1995. – Vol. 71. – Working Paper No 2. – P. 312-317. – Accessed mode : <http://en.interaffairs.ru/>
11. Ronis S. Economic Security is National Security [Electronic resource] / S. Ronis // National Defence University Symposium on National Security. – October 1997. – Accessed mode : <http://www.emotionreports.com>
12. Losman D. Economic Security. A National Security Folly? [Electronic resource] / D. Losman // Policy Analysis. – 2001. – Working Paper No 409. – P. 1-12. – Accessed mode : <http://www.cato.org/pubs/pas/pa-409es.html>
13. Економічна ситуація та прогнози [Електронний ресурс] / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – Режим доступу : <http://www.me.gov.ua/>
14. Statistics [Electronic resource] / Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). – Accessed mode : <http://www.oecd.org/statistics/>
15. Статистична інформація [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
16. Europe 2020: European Union's ten-year growth strategy [Electronic resource] / European Commission. – Accessed mode : http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm
17. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19.06.2003 № 964-IV [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/964-15>
18. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 8 червня 2012 року «Про нову редакцію Стратегії національної безпеки України» : Указ Президента України від 08.06.2012 № 389/2013 [Елек-

тронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/389/2012>

19. Про схвалення Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2012 № 569-р [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/569-2012-%D1%80>

20. Модернізація України – наш стратегічний вибір. Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. – К. : НІСД, 2011. – С. 103-104.

21. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України : Наказ Мінекономіки від 02.03.2007 № 60 [Електронний ресурс] / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – Режим доступу : http://me.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=97980&cat_id=38738

22. Indicators [Electronic resource] / The World Bank. – 2013. – Accessed mode : <http://www.worldbank.org/>

Стаття надійшла до редакції
18.11.2013

References

1. Heiets, V. M., Kvasnyuk, B. Ye. et al. (1999). In V. M. Heiets (Ed.). *The concept of economic security of Ukraine*. Kyiv: Lohos (in Ukr.).
2. Heiets, V. M., & Semynozhenko, V. P. (2006). *Innovation Perspectives of Ukraine*. Kharkiv: Konstanta (in Ukr.).
3. Varnaliy, Z. S., Burkaltseva, D. D., & Sayenko, O. S. (2011). *Economic security of Ukraine: problems and priorities of strengthening*. Kyiv: Znanntia Ukrainy (in Ukr.).
4. Baranovskiy, O. I. (2000). *Financial Security in Ukraine (assessment, methodology and mechanism for maintenance)*. Kyiv: Institute for Economic Forecasting of Ukrainian National Academy of Sciences (in Ukr.).
5. Kyrylenko, V. I. (2005). *Investment component of economic security*. Kyiv: Kyiv National Economic University (in Ukr.).
6. Vlasjuk, O. S. (2008). *Theory and practice safety in the sciences of economics: research report*. Kyiv: National Institute of International Security Problems at the National Security and Defense Council of Ukraine (in Ukr.).
7. Medvid, F. (2003). Economic security: risks and threats to national and national-state interests of Ukraine. *Visnyk UADU (Bulletin of the Ukrainian Academy of Public Administration)*, 2, 129-135 (in Ukr.).
8. Kovalchuk, T. T. (2004). *Economic security and politics: the experience of the professional analyst*. Kyiv: Znannya (in Ukr.).
9. Luciani, J. (1988). The Economic Content of Security. *Journal of Public Policy*, 8(2), 151-173. Retrieved from <http://jpublicpolicy.com/>
10. Cable, V. (1995). What Is International Economic Security? *International Affairs*, 71(2), 312-317. Retrieved from <http://en.interaffairs.ru/>
11. Ronis, S. (1997). Economic Security is National Security. *Paper presented at National Defence University Symposium on National Security*. Retrieved from <http://www.emotionreports.com>
12. Losman, D. (2001). Economic Security. A National Security Folly? *Policy Analysis*, 409, 1-12. Retrieved from <http://www.cato.org/pubs/pas/pa-409es.html>
13. The Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine (2013). *Economic situation and forecasts*. Retrieved from <http://www.me.gov.ua/> (in Ukr.).
14. The Organisation for Economic Co-operation and Development (2013). *Statistics*. Retrieved from <http://www.oecd.org/statistics/>
15. The State Statistics Service of Ukraine (2013). *Statistic information*. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> (in Ukr.).
16. The European Commission (2013). *Europe 2020: European Union's ten-year growth strategy*. Retrieved from http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm
17. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003, 19 June). *On National Security of Ukraine (The Law of Ukraine)*. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/964-15> (in Ukr.).
18. The President of Ukraine (2012, 08 June). *On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine About the new edition of the National Security Strategy of Ukraine* (Working Paper No 389/2013). Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/390/2012> (in Ukr.).
19. The Cabinet of Ministers of Ukraine (2012, 15 August). *Approval of the Concept of national security in the financial sector* (Working Paper No 569-r). Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/569-2012-%D1%80> (in Ukr.).
20. The Annual Epistle of the President of Ukraine to Verkhovna Rada of Ukraine (2011). *The economic security of Ukraine: the methodology of measurement, status and strategy software*. Kyiv: The National Institute for Strategic Studies (in Ukr.).
21. The Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine (2007, 02 March). *The method of calculation of the economic security of Ukraine* (Working Paper No 60). Retrieved from http://me.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=97980&cat_id=38738
22. The World Bank (2013). *Indicators*. Retrieved from <http://www.worldbank.org/>

Received 18.11.2013